

Σύλλογος Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας «σὺν Ἀθηνᾶ»

Σάββατο, 20 Οκτωβρίου 2018

Η ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ ΩΣ ΠΡΑΞΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Εισαγωγή

Η Απολογία του Σωκράτη είναι το δράμα της δίκης και της καταδίκης του Σωκράτη, αλλά κυρίως η απλή και σοφή εξιστόρηση της ζωής και της διδασκαλίας του, όπως μας δίδεται από τον ίδιο το Σωκράτη, ενώ απολογείται στην υπεράσπιση του εαυτού του κατά των κατηγορών του.

Θα εξετάσουμε το σπουδαίο αυτό κείμενο και θα επισημάνουμε τα σημεία που φανερώνουν πως η καταδίκη του Σωκράτη σε θάνατο είναι μια βαθιά ηθική και πολιτική πράξη.

Για να κάνουμε μια τέτοια μικρή ανάλυση, λόγω χρόνου, αλλά και για να κατανοήσουμε αυτό το γεγονός που συμβαίνει, θα πρέπει να δούμε πρώτα τις πληροφορίες που έχουμε:

- Για τον χαρακτήρα του Σωκράτη
- Τον τρόπο της ζωής του και της δράσης του
- Το περιβάλλον μέσα στο οποίο δρούσε (κοινωνικό, πολιτικό)

Γενικές πληροφορίες:

- Ο Σωκράτης ο Μέγας Έλληνας φιλόσοφος, γεννήθηκε στην Αθήνα το 470 ή το 469 π.Χ.

Ήταν γιος του Σωφρονίσκου και της Φιλαρέτης, η οικογένεια του κατοικούσε στον Δήμο της Αλωπεκής και ανήκε στην Αντιοχίδα φυλή. Ο πατέρας του ήταν λιθουργός, (σκάλιζε την πέτρα κατά παραγγελία του γλύπτη) και η μητέρα του μαία. Στα παιδικά του χρόνια η οικογένεια του δεν ήταν εύπορη.

Έμαθε την τέχνη του λιθουργού κοντά στον πατέρα του όμως ήταν αδύνατο να την ακολουθήσει αφού σε κάθε εντολή του πατέρα του αυτός δεν τον ακολουθούσε και πήγαινε όπου του άρεσε.

- Μόρφωση

από δασκάλους δεν πήρε, είχε όμως κοφτερό μυαλό. Σε χρησμό που πήρε ο πατέρας του όταν ήταν παιδί, έλεγε να μην τον πιέζει να κάνει κάτι άλλο από αυτό που θέλει αλλά να αφήνει ελεύθερη την ορμή του παιδιού και να προσεύχεται στον Δία και στην μοίρα, διότι το παιδί έχει μέσα στον εαυτό του έναν οδηγό για την ζωή, καλύτερο από μύριους δασκάλους.

Ο ίδιος ο Σωκράτης στην «Απολογία» του έναντι των δικαστών λέει ότι από παιδί άκουε κάποια εσωτερική φωνή, η οποία πάντα τον απέτρεπε και δεν τον προέτρεπε ποτέ για να ενεργήσει. Την φωνή αυτήν την κατονομάζει ως δαιμόνιο με την έννοια που έδιναν τότε στην λέξη, δαιμόνιο=θεότητα, που διαμεσολαβεί μεταξύ ενός θεού και του ανθρώπου.

Αυτό μας δείχνει ότι ο Σωκράτης από παιδί είχε ψυχικά χαρίσματα!

Όταν έγινε 17 χρονών γνώρισε τον φιλόσοφο Αρχέλαο μαθητή του Αναξαγόρα. Ο Αρχέλαος τον άκουσε να μιλά στο εργαστήριο που εργαζόταν με τους άλλους εργάτες και να υπερασπίζεται τα δικαιώματα της αμοιβής του με τέτοια δεξιότητα που τον πήρε στον κύκλο των μαθητών του. Ο

Σωκράτης βρήκε τον σκοπό της ζωής του και κατάλαβε την κλίση του στην φιλοσοφία την οποία και ακολούθησε σε όλη του την ζωή.

Ο Διογένης ο Λαέρτιος αναφέρει ότι ο Σωκράτης τις πρώτες αφορμές περί ηθικής φιλοσοφίας και δικαίου τις πήρε σε συζητήσεις που έκανε με τον Αρχέλαο.

Με τον Αρχέλαο, έζησε στην Σάμο τα νεανικά του χρόνια στην οποία μετοίκησε μετά από την εκστρατεία των Αθηναίων στην οποία πήραν μέρος και οι δύο (404-401π.Χ).

Το μέρος αυτό της ζωής του ο Σωκράτης το αναφέρει ότι, ως νέος θαύμασε και θέλησε να αποκτήσει την φυσική φιλοσοφία, την οποία ονόμαζαν έρευνα αναφερόμενη στην φύση. Μετά από αυτήν την μαρτυρία του ο Αριστοφάνης πήρε αφορμή και έγραψε τις "Νεφέλες" στις οποίες τον διακωμωδεί και προετοιμάζει το κοινό για την καταδίκη του σε θάνατο.

- Οικογενειακή κατάσταση

Επίσης πληροφορίες μας δείχνουν ότι δεν ήταν τόσο πένης όσο θέλουν να τον διακωμωδούν οι κωμικοί ποιητές. Η πατρική οικογένεια του Σωκράτη δεν συγκαταλέγονταν μεταξύ των απόρων οικογενειών διότι ο αδελφός του αναφέρεται ως αθλοθέτης (χορηγός). Επίσης επειδή είχε πάρει μέρος σε διάφορες μάχες αυτό σήμαινε ότι είχε χρήματα να συντηρεί τον εαυτό του, την πανοπλία του και έναν ακόλουθο που τον ακολουθούσε στον πόλεμο.

Ο Σωκράτης είχε δικό του σπίτι και η περιουσία του υπολογιζόταν σε ογδόντα μνας.

Κατά την εποχή της δίκης του (399π.Χ) υπήρχε γενική φτώχεια λόγω του Πελοποννησιακού πολέμου. Έτσι και ο Σωκράτης περιήλθε και αυτός σε φτώχεια.

Ο Σωκράτης πήρε δύο γυναίκες την γνωστή Ξανθίππη με την οποία είχε έναν γιο και την Μυρτώ αργότερα με την οποία είχε δύο γιους και δεν είχε παντρευτεί μαζί της.

Όταν θέλησαν να τον κοροϊδέψουν και τον ρώτησαν πώς θέλει να διδάξει στους ανθρώπους όταν δεν μπορεί να κάνει κουμάντο την Ξανθίππη τους απάντησε ότι με την Ξανθίππη εξασκείται για να μπορεί να συνδιαλέγεται με τον κόσμο.

- «Δαιμόνιο σημείο»

Ένα εξαιρετικό χαρακτηριστικό της ψυχικής του ιδιοσυστασίας αποτελεί η εσωτερική φωνή που έλεγε ότι άκουγε ο Αθηναίος φιλόσοφος σε πολλές περιπτώσεις της ζωής του. Επειδή δε πίστευε ότι η φωνή προερχόταν από τον κόσμο των θεών και των δαιμόνων την αποκαλούσε "δαιμόνιο σημείο". Το «δαιμόνιο» του Σωκράτη, αυτή η εσωτερική του φωνή που τον απέτρεπε να κάνει κάτι και δεν τον προέτρεπε, φαίνεται ότι ήταν η εσωτερική φωνή της ψυχής του, ένας φύλακας άγγελος του θα λέγαμε σήμερα που τον προστάτευε πολλές φορές. Αυτό το σημείο όμως δείχνει ότι δεν ήταν άθεος όπως τον παρούσας, αφού βαθιά πίστευε σε θεότητες.

Αυτό το δαιμόνιο του δεν τον επέτρεψε να αναμιχθεί στην πολιτική και τον ανάγκασε να ασχοληθεί με την φιλοσοφία.

Με το πέρασμα των χρόνων προέβλεπε ενορατικά και για τους άλλους έτσι προστάτευε πολλούς φίλους του ή μαθητές του από διάφορες κακοτοπιές.

Όμως ο Σωκράτης δεν διάβαζε χρησμούς από τους θεούς, όπως έκαναν οι υπόλοιποι της μαντικής, αλλά εξέφραζε αυτό που αισθανόταν γιατί έλεγε ότι το «δαιμόνιο του έδινε σημείο».

Ο Πλούταρχος αναφέρει (Ηθ.589 D), ότι οι λόγοι που προέρχονται από τα δαιμόνια, ακούγονται σαν ήχοι μόνο μέσα στους ανθρώπους οι οποίοι έχουν «αθόρυβον ήθος και γαληνιαίαν ψυχήν. Αυτούς ακριβώς τους ανθρώπους τους ονομάζομε ιερούς και δαιμονίους».

Η ψυχή του Σωκράτη, προσθέτει ο Πλούταρχος ήταν απαλλαγμένη από κάθε είδους «αναρμοστίας και ταραχής» και γι' αυτόν τον λόγο ήταν ικανή να δέχεται τα σήματα που εξέπεμπαν τα δαιμόνια. Το δαιμόνιο σε αυτήν την εκδοχή του Πλούταρχου είναι το φως στο οποίο φτάνει ο άνθρωπος όταν φτάσει τα ανώτερα όρια της πνευματικής του δυναμικής. Μοιάζει με την έμπνευση των καλλιτεχνών και την ευρηματικότητα των εφευρετών.

Ο Γερμανός φιλόλογος Βιλάμοβιτς (Πλάτων Ι), λέει ότι το δαιμόνιο του Σωκράτη πρέπει να εννοηθεί σαν ένα συναίσθημα το οποίο απέκτησε μετά από τον συνεχή αυτοέλεγχο και την συνεχή αυτοκριτική στα οποία υπέβαλλε και εξασκούσε τον εαυτό του. Αυτό το έκανε γιατί πίστευε ότι έτσι συμμορφώνονταν με την προσταγή του Δελφικού θεού, το «γνώθι σαυτόν) και πίστευε ότι το συναίσθημα αυτό εκπορευόταν εκ του θεού.

Στο δικαστήριο τον κατηγορήσαν ότι εισάγει "καινά δαιμόνια" και ήταν ένας από τους λόγους που κατηγορήθηκε και καταδικάστηκε σε θάνατο.

- Ο κύκλος της κοινωνικής συναναστροφής

Αν δεχθούμε το γεγονός ότι υπήρξε μαθητής του Αρχέλαου και επειδή ο Αρχέλαος είχε φιλικές σχέσεις με τον φιλικό κύκλο του Κίμωνα, τότε εύκολα μπορούμε να υποθέσουμε ποιος έβαλε τον Σωκράτη στην αριστοκρατική μερίδα της αθηναϊκής κοινωνίας.

Επίσης ο Σωκράτης μπήκε και στον κύκλο του Αλκιβιάδη και συνέτρωγε μαζί του ως «σύσσιτος», αφού πήραν μέρος μαζί στον πόλεμο της Ποτίδαιας το 432-431π.Χ όπως μας λέει ο Πλάτωνας στο «Συμπόσιον» 219 Ε. Μάλιστα έσωσε τον Αλκιβιάδη ο οποίος είχε τραυματιστεί στην μάχη και έτσι έγιναν φίλοι και μπήκε στον κύκλο των φίλων του ευγενή Αθηναίου.

Έτσι απέκτησε κοινωνικές σχέσεις με πολλούς επώνυμους της εποχής όπως ο Θεάγης ο Κριτίας, ο Ξενοφώντας κ.α., οι οποίοι τον ακολουθούσαν και ήταν θαυμαστές του. Κάποιοι από αυτούς τον συνόδευαν την τελευταία μέρα του θανάτου του.

Ο Σωκράτης στην διδασκαλία εφάρμοζε την μέθοδο της διαλεκτικής και δίδασκε μέσα από τα εξαγόμενα συμπεράσματα που έβγαζαν οι συνομιλούντες. Οι ιστορικοί της φιλοσοφίας δεν μπορούν να κατανοήσουν πώς, ο ορθολογιστής Σωκράτης της διδασκαλίας, μπορούσε να εμφανίζει χαρακτηριστικά προφητικά και θρησκευτικά.

Η αλήθεια όμως είναι ότι η προσωπικότητα του Σωκράτη ήταν τόσο ευρεία και είχε τόση ευαισθησία που μπορούσε να συνδυάζει τον ακριβή ορθολογισμό με βιώματα εννοιακά και μη ορθολογιστικά.

Ο Πλάτων στο "Συμπόσιο", αναφέρει περιστατικά τα οποία φωτίζουν αυτήν την πλευρά της προσωπικότητας του. Ένα βράδυ, ενώ βιάδιζαν προς το σπίτι του Αγάθωνα, ο οποίος τους παρέθετε γεύμα και τους περίμεναν οι καλεσμένοι, κοντά στο σπίτι, σταμάτησε έξω από μια γειτονική οικία και

παρέμεινε εκεί στρέφοντας την προσοχή του στις σκέψεις του για πολλή ώρα. Οι υπόλοιποι που ήξεραν ότι συνέβαινε συχνά αυτό, τον άφησαν μόνο του και επέστρεψε στο γεύμα όταν είχαν σχεδόν τελειώσει.

Αυτό συνέβαινε συχνά όταν τον απασχολούσε ένα πρόβλημα μπορούσε να μείνει αυτοσυγκεντρωμένος και ακίνητος μέχρι να βρει την λύση.

Ο Αλκιβιάδης αναφέρει ότι βυθίστηκε σε αυτοσυγκέντρωση από το πρωί με κάποια σκέψη και επειδή δεν εύρισκε την λύση δεν διέκοψε την αυτοσυγκέντρωσή του όλη τη νύκτα μέχρι την άλλη μέρα το πρωί που βγήκε ο ήλιος και προσευχήθηκε σ' αυτόν και έφυγε. Πολλοί προσπάθησαν να εξηγήσουν τα φαινόμενα αυτά και τις αντοχές του σώματος του Σωκράτη αφού άντεχε σε κακουχίες και κρύο (κυκλοφορούσε ανυπόδητος).

Ο Σωκράτης δεν δίδασκε από κάποιο βήμα στο πλήθος αλλά ανακατεύονταν μέσα με το πλήθος και άνοιγε συζητήσεις μέσα από τις οποίες έβγαιναν τα συμπεράσματα.

Κυρίως συνομιλούσε με τους νέους τους οποίους αγαπούσε πολύ και τους οποίους προέτρεπε να καλλιεργήσουν την ψυχή τους να ανέβουν σε πνευματικό επίπεδο και να εγκαταλείψουν τα υλικά αγαθά!

Αυτό ήταν η δεύτερη αιτία που τον κατηγόρησαν στο δικαστήριο, επειδή οι γονείς έβλεπαν τα παιδιά τους να τον ακολουθούν και να εγκαταλείπουν τις πατρικές περιουσίες τους.

Ο Πλάτων στην «Απολογία» μας δίνει την πληροφορία ότι ο Σωκράτης διαλεγόταν με ανθρώπους από όλα τα κοινωνικά στρώματα όπως πολιτικούς, ποιητές και χειροτέχνες προσπαθώντας να εξακριβώσει το επίπεδο των σταθερών και γενικών γνώσεων που κατέχουν.

Επίσης συνομιλούσε με τον σοφιστή Πρόδικο γιατί ενδιαφερόταν να καθορίσει το εννοιολογικό και σημασιολογικό περιεχόμενο των λέξεων των ηθικών αρετών, όπως της ανδρείας, δικαιοσύνης, εγκράτειας κλπ.

Κυρίως όμως ο Αθηναίος φιλόσοφος κατόρθωσε να κερδίσει την αγάπη και τον θαυμασμό των νέων οι οποίοι τον ακολουθούσαν και τον παρακολουθούσαν σε συζητήσεις με ανθρώπους οι οποίοι είχαν άγνοια σε ζητήματα τα οποία φαντάζονταν ότι γνώριζαν και των οποίων την άγνοια ξεσκεπάζε ο Σωκράτης. Τότε οι ενήλικες αλαζόνες και ψευτοσοφοί έφευγαν πικραμένοι, θυμωμένοι και εχθρικοί προς τον Σωκράτη, ενώ οι νέοι διδασκόταν από αυτές τις συνομιλίες και τον περιέβαλλαν με περισσότερη εμπιστοσύνη και αγάπη.

Η σχέση του Σωκράτη προς τους νέους δεν ήταν σχέση δασκάλου προς μαθητές (άλλωστε ουδέποτε αμείφθηκε), αλλά ήταν σχέση φιλίας και συμπάθειας. Από τους διαλόγους του Πλάτωνα διαπιστώνεται ότι ο Σωκράτης ήταν πολύ ευαίσθητος απέναντι στην νεανική ωραιότητα, όμως ο Έρωτας αυτός δεν είχε στόχο και κατεύθυνση την σωματική αλλά την ωραιότητα της ψυχής των νέων.

Ήταν ένας έρωτας παιδαγωγικός που είχε σαν επιδίωξη την μόρφωση της ψυχής του νέου, κατά τέτοιο τρόπο ώστε, να την καταστήσει ευγενή και ενάρετη.

Για την ψυχική ανωτερότητα του Σωκράτη, μιλάει ο Πλάτων στο χωρίο (219 κ έ) του «Συμποσίου», στο οποίο αποδεικνύεται ότι ο φιλόσοφος μπορούσε να κατανικά τους πειρασμούς και να ανυψώνει τον εαυτό του στα ύψη της ασκητικής αρετής.

Με αυτήν την συμπεριφορά του είχε κατορθώσει να δημιουργήσει γύρω του έναν κύκλο νεαρών φίλων για τους οποίους φρόντιζε για την μόρφωση τους συνέχεια και για την απόκτηση ηθικών αρετών.

Έλεγε ο Σωκράτης, ότι, νιώθω μεγάλη ευχαρίστηση όταν αποκτήσω μια γνώση να την μοιραστώ με τους φίλους μου ή διαβάζοντας από κοινού από βιβλία σοφών στα οποία μας κληροδότησαν την σοφία τους, να παίρνουμε την γνώση τους, να την κοινωνούμε και να την ωφελούμαστε. Συχνά στις ομιλίες του ανάτρεχε στις γνώμες του Ομήρου, του Ησιόδου, του Πινδάρου κ.α.

Επέβαλλε την αναγκαιότητα της παρουσίας του στον κύκλο των νεαρών φίλων του, όχι μόνο με την συναισθηματική και πνευματική ακτινοβολία της προσωπικότητας του αλλά και με την πρακτική ηθική συμπεριφορά του. Η ζωή του ήταν σύμφωνα με τις αρχές που δίδασκε τις οποίες έκανε πράξη. Θεωρία και πράξη ήταν το ίδιο γι αυτόν. Κρατούσε δε στους κύκλους του, πολύ ψηλά, την αξιοπρέπεια του.

Κάποτε ο Αλκιβιάδης του χάρισε ένα μεγάλο οικοπέδο και αρνήθηκε την δωρεά λέγοντας ότι είναι σαν να χρειάζεται παπούτσια και του δίνει το δέρμα από ολόκληρο ζώο. Δεν πήρε ουδέποτε δωρεές αλλά ούτε χρήματα για την διδασκαλία που παρείχε.

Μια τέτοια προσωπικότητα καθώς και η αγάπη των νεών προς αυτόν, κίνησε το ενδιαφέρον της κοινωνίας και άρχισαν διάφορα σχόλια. Τον παρομοίαζαν με τους σοφιστές και οι συντηρητικοί άρχισαν να τον σχολιάζουν με δυσμενή σχόλια.

Στην κωμωδία του Αριστοφάνη « Νεφέλες» βρίσκουμε απήχηση της διάθεσης που επικρατούσε τότε για τον Σωκράτη καθώς και στην κωμωδία «Κόννος» του Αμειψίου.

Στην πρώτη παριστάνεται ο Σωκράτης σαν να πετά στα σύννεφα για παρακολουθεί τα ουράνια φαινόμενα και τον παρουσιάζει ως να διδάσκει κοσμολογικές θεωρίες στους νέους για να τους παίρνει χρήματα, πράγμα που ουδέποτε έκανε ο Σωκράτης.

Έτσι ο Πλάτων υποστηρίζει ότι οι επιθέσεις των κωμικών στο πρόσωπο του συνετέλεσαν ώστε να δημιουργηθεί μία κοινή γνώμη μη ευνοϊκή για τον Σωκράτη.

Ο Σωκράτης δεν ανακατεύθηκε ενεργά με την πολιτική. Πήρε όμως μέρος σε πολεμικές επιχειρήσεις, όπως όλοι οι Αθηναίοι πολίτες και διακρίθηκε για το ήθος και την ανδρεία του.

Ο Αλκιβιάδης επαινεί την ανδρεία του στην μάχη της Αμφίπολης το 432π.Χ και ενώ οι στρατηγοί θέλουν να δώσουν σε αυτόν το αριστείο της ανδρείας δεν το αποδέχεται λέγοντας πως δεν είναι δίκαιο να το πάρει ο ίδιος επειδή έχει αριστοκρατική καταγωγή αλλά αξίζει στον Σωκράτη διότι αυτός τον προστάτεψε και του έσωσε την ζωή και τα όπλα όταν πληγωμένος έπεσε από το άλογο. Και για τον λόγο ακόμα ότι έδειξε μεγαλύτερη προθυμία να πάρει ο Αλκιβιάδης το αριστείο και όχι εκείνος.

Στην πολιτική δεν είχε άμεσα ανάμειξη ούτε και ήθελε διότι όπως έλεγε ήταν "συγκεχυμένη και ασταθής"**, και θα εμπλακεί σε δίκες που πιθανόν να είχε θανατωθεί. Προσπαθούσε έμμεσα να επιδράσει στην πολιτική ζωή, προσπαθώντας να βρει την επιστήμη εκείνη που η γνώση της θα μπορούσε να επηρεάσει την πολιτική ζωή.

Παρακινούσε τους συμπολίτες του να προσπαθούν συνεχώς να βελτιώσουν τον εαυτό τους. Πίστευε ότι με την ατομική βελτίωση των πολιτών και με την εκπαίδευση των νέων θα μπορούσε βαθμιαία, να βελτιωθούν τα πολιτικά πράγματα.***

Ο Σωκράτης συμμετείχε στην εκκλησία του Δήμου και στα άλλα δημόσια λειτουργήματα. Αυτό μας το δείχνει το επεισόδιο της δίκης των δέκα στρατηγών την ναυμαχίας στις Αργινούσες κοντά στην Λέσβο, το 406π.Χ. Σε αυτήν την ναυμαχία ο Αθηναϊκός στόλος υπό την αρχηγία δέκα στρατηγών, είχε νικήσει τον στόλο των Λακεδαιμονίων. Κατά των στρατηγών όμως απαγγέλθηκε κατηγορία διότι δεν έσωσαν τα πληρώματα από τα βυθισμένα πλοία.

Τότε έγινε μια πολύκροτη δίκη στην οποία οι κατηγοροί ζήτησαν, ενάντια στον νόμο, να γίνει μια συνολική δίκη για τους δέκα στρατηγούς και όχι ξεχωριστά για τον καθένα. Η υπεράσπιση και οι διευθύνοντες πρυτάνεις της εκκλησίας του δήμου ζήτησαν να τηρηθεί ο νόμος. Επειδή όμως τα πνεύματα του όχλου ήταν οξυμένα αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν στις αξιώσεις των κατηγορών και να γίνει η ψηφοφορία. Μόνος ο Σωκράτης ο υιός του Σωφρονίσκου (αναφέρει ο Ξενοφών στα «Ελληνικά» 1, 7, 14) **αντιτάχθηκε στην μη εφαρμογή του νόμου** και ζητώντας την δίκη του καθένα χωριστά είπε: «Εγώ όπως είναι γνωστό, έως τώρα, δεν πήρα κανένα αξίωμα από την πόλη και υπήρξα βουλευτής υπηρετώντας την. Τώρα προτιμώ όμως μόνος απέναντι σας να σταθώ, να υπερασπισθώ τον νόμο και το δίκαιο, παρά να φοβηθώ να κινδυνεύσω με θάνατο ή φυλάκιση και να υποκύψω στην παράνομη γνώμη σας».

Την θαρραλέα αυτή στάση έδειξε ο Σωκράτης και την εποχή της τρομοκρατίας των τριάκοντα τυράννων το 404-3π.Χ. Μας περιγράφει ο Πλάτωνας στην «Απολογία»(32 C), την άρνηση του Σωκράτη να υπακούσει τις παράνομες εντολές τους.

Αφηγείται ο Σωκράτης ότι, όταν έγινε ολιγαρχία των τριάκοντα, έστειλαν και μας έφεραν στον θόλο που ήταν το στρατηγείο τους, εμένα και άλλους τέσσερις και μας έδωσαν εντολή να συλλάβουμε και να μεταφέρουμε από την Σαλαμίνα τον Λέοντα τον Σαλαμίνιο για να τον θανατώσουν. Τέτοιες εντολές έδιναν σε πολλούς γιατί ήθελαν να κάνουν συνενόχους στα εγκλήματα τους. **Όμως εμένα δεν με φόβισε η εξουσία για να υπηρετήσω το δίκιο** και όταν βγήκαμε από τον θόλο οι άλλοι τέσσερις πήγαν στην Σαλαμίνα και έφεραν τον Λεόντιο τον οποίο θανάτωσαν, εγώ όμως **πήγα στο σπίτι μου αψηφώντας τον κίνδυνο**. Και θα είχα ίσως θανατωθεί αν δεν έχαναν γρήγορα την εξουσία.

Ο Σωκράτης μη συμμετέχοντας σε βιαιοπραγίες και υπηρετώντας τι δίκαιο απέδειξε ότι δεν φοβήθηκε ούτε τον όχλο ούτε τους ολιγάρχες.

Αυτή η σθεναρή εμμονή του όμως στην ιδέα του δικαίου, μέσα σε μια παραγμένη πολιτεία *,** ήταν φυσικό να τον κάνει αντιπαθή στο μεγαλύτερο πλήθος των συμπολιτών του.

Μπροστά τους στεκόταν η προσωπικότητα του Αθηναίου φιλοσόφου σαν κάτι που ξέφευγε από τα συνηθισμένα μέτρα, σαν κάτι το οποίο αποτελούσε άρνηση του συνηθισμένου τρόπου της κοινωνικής ζωής !

Γιατί ΠΟΙΟΣ ήταν αυτός που αψηφούσε την καθεστηκυία εξουσία και τάξη και είχε το σθένος και την δύναμη να τα βάζει μαζί της, να ταρακουνά τα λιμνάζοντα νερά της και να την αμφισβητεί?

Από όλα αυτά εξηγείται, γιατί είχε σχηματιστεί πλέον μια δυσμείνεια προς το πρόσωπο του και χρειαζόταν μια αφορμή για να εκδηλωθεί η εναντίον του εχθρότητα των συμπολιτών του, που υπέβασκε.****

Καταδίκη και απολογία του Σωκράτη

Για να εκραγεί η θύελλα από το συσσωρευμένο μίσος πολλών χρόνων στο πρόσωπο του Σωκράτη αφορμή έδωσε η καταγγελία που υπέβαλλε ο Μέλητος τον χειμώνα του 400-399π.Χ.

Για το κείμενο της καταγγελίας αυτής γράφει ο Διογένης ο Λαέρτιος (11, 40). «Αυτά κατήγγειλε και ενόρκως διαβεβαίωσε **ο Μέλητος** ό γιος του Μελήτου Πιτθεύς (ως προς τον δήμον), εναντίον του Σωκράτη γιου του Σωφρονίσκου, δημότη του δήμου Αλωπεκής. Ο Σωκράτης είναι ένοχος αδικήματος επειδή δεν αναγνωρίζει τους θεούς που αναγνωρίζει η πόλη, εισηγείται δε νέες θεότητες. Ακόμη είναι ένοχος αδικήματος και επειδή διαφθείρει τους νέους. Η προτεινόμενη εναντίον του ποινή είναι ο θάνατος».

Μαζί του ήταν συγκατηγοροί στην δίκη **ο Άνυτος και ο Λύκων**. Ο Πλάτων στην «Απολογία» (23 Ε), μας δίνει πληροφορίες ότι ο Μέλητος εκπροσωπούσε τους ποιητές, ο Άνυτος τους βιοτέχνες και ο Λύκων τους ρήτορες.

Για να κατανοήσουμε καλύτερα τους λόγους της καταγγελίας, θα πρέπει να δούμε ποιοι ήταν οι κατηγοροί και ποιοι ήταν οι λόγοι που τους οδήγησαν στην καταγγελία.

Όπως μας λέει ο Πλάτων λοιπόν, αυτός που κυρίως υποκίνησε την κατηγορία κατά του Σωκράτη ήταν ο Άνυτος ο οποίος ήταν πλούσιος βυρσοδέψης. Ήταν ανακατεμένος στην πολιτική και είχε το αξίωμα του σιτοφύλακα. Το 409π.Χ τον έστειλαν ως στρατηγό με 30 πλοία να πάει να βοηθήσει την Πύλο η οποία πολιορκείτο. Όμως τον εμπόδισαν δυνατοί άνεμοι και δεν μπόρεσε να δώσει βοήθεια. Όταν επέστρεψε πέρασε από δίκη και αθώωθηκε με πολύ κόπο αφού **διέφθειρε** με δώρα τους δικαστές (από τότε η διαφθορά υπήρχε). Επί τριάκοντα τυράννων εξορίστηκε και από την εξορία συμμετείχε στην επιστροφή της δημοκρατίας. Ο Πλάτων τον παρουσιάζει ότι είχε έχθρα με τον Σωκράτη για δύο λόγους. Πρώτον γιατί δεν ανεχόταν **τις ελεγκτικές συζητήσεις** που του έκανε και δεύτερον γιατί ο γιος του που τον προόριζε να του αφήσει την βιοτεχνική επιχείρηση, παρακολουθούσε τις συνομιλίες του Σωκράτη.

Για τον Μέλητο μας λέει ότι ανήκε στην οικογένεια των ποιητών και είχε γράψει μια τραγωδία με τον τίτλο «Οιδιπόδεια». Λέγεται ότι ο Άνυτος τον είχε εξαγοράσει με χρήματα για την δίκη του Σωκράτη.

Ο τρίτος από τους κατηγορούς, ο Λύκων, χαρακτηριζόταν ως ρήτορας δηλ. πολιτικός.

Η δίκη διεξήχθη μπροστά στο δικαστικό σώμα, στο οποίο έλαβαν μέρος μετά από κλήρωση 501 Αθηναίοι πολίτες. Στην δίκη ήταν παρόντες ο Πλάτων με τον αδερφό του Αδείμαντα, ο Κρίτων με τον γιο του Κριτόβουλο, ο Αιαντόδωρος με τον αδερφό του Απολλόδωρο, ο Λυσανίας ο Σφήτιος με τον πατέρα του Αισχίνο, ο Αντιφών ο Κηφισιεύς πατέρας του Επιγένους και άλλοι φίλοι και γνώριμοι του Σωκράτη.

Στην αρχή μίλησε ο Μέλητος χωρίς ο λόγος του να προξενήσει εντύπωση.

Μετά από αυτόν μίλησε ο Άνυτος και ο Λύκων. Άνυτος θέλησε να φανεί μετριοπαθής και είπε ότι ήταν πρόθυμος να χαριστεί η ζωή στον Σωκράτη φτάνει να έφευγε από την πόλη χωρίς καμιά άλλη τιμωρία. Αν όμως ήθελε να παραμείνει τότε ζητούσε να του επιβληθεί η ποινή του θανάτου.

Δεν είναι γνωστό αν οι κατηγοροι προσήγαγαν μάρτυρες στο δικαστήριο.

Μετά από αυτά πήρε τον λόγο ο Σωκράτης για να απολογηθεί. Η απολογία του ήταν μια αυτοσχέδια ομιλία χωρίς καμιά ρητορική και με την συνηθισμένη του ειρωνεία.

Το δικαστήριο τον καταδίκασε με 281 ψήφους και 200 κατά.

Έτσι καταδικάστηκε σε θάνατο ως κοινός εγκληματίας αυτός, που ο οποίος υπήρξε ο θεμελιωτής της ηθικής φιλοσοφίας του πολιτισμένου κόσμου.

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ

Ο Σωκράτης εγκαινιάζει μια νέα μέθοδο για την ιστορία της ελληνικής φιλοσοφίας διότι καθορίζει με άλλο τρόπο το περιεχόμενο της. Μέχρι τότε η φιλοσοφία στην Ελλάδα σήμαινε την σοφία και ήταν στατική κατοχή ορισμένων γνώσεων.

Ο Σωκράτης εισάγει κάτι καινοτόμο και ανατρεπτικό στην σκέψη. Η φιλοσοφία, μας λέει, δεν είναι κατοχή γνώσεων, αλλά έρευνα γενικά για την ανθρώπινη ζωή. Ο Σωκράτης προβάλλει και επαινεί τον ενδιαφέρον και τον έρωτα για την έρευνα, την φιλοσοφική αναζήτηση και την γνώση. Έτσι η σοφία γίνεται φιλοσοφία.

Κατά τον Σωκράτη ο θεός δεν φιλοσοφεί, διότι κατέχει την σοφία. Φιλοσοφεί ο άνθρωπος γιατί η ύπαρξη του είναι πεπερασμένη και γυμνή. Σαν αφετηρία της φιλοσοφίας λαμβάνεται η συναίσθηση ότι η ανθρώπινη ύπαρξη και γνώση, είναι ελλιπής. Αυτή η συναίσθηση επιτυγχάνεται με την συνεχή αυτοεξέταση και το «γνώθι σαυτόν». Γι αυτό, αυτό **που διεγείρει**, κατά τον Σωκράτη, την ορμή του ανθρώπου, προς την φιλοσοφική έρευνα, **είναι η απορία**.

Στον διάλογο «Θεαίτητος» 149 Α, ο Πλάτων παρουσιάζει τον Σωκράτη να ομολογεί ότι κατέχει την τέχνη να κάνει τους άλλους να απορούν.

Έτσι στην διδασκαλία του κάνει ερωτήσεις, ανατρέποντας την συγκεκριμένη γνώση των ανθρώπων, στις οποίες, λέει, ότι δεν γνωρίζει τις απαντήσεις. «εν οίδα ότι ουδέν οίδα». Με τις ερωτήσεις του συνταράσει τις ψυχές των συνομιλητών του και τους κάνει να βγάλουν την ψευδαίσθηση από το μυαλό τους ότι κατέχουν σταθερή γνώση. Εκείνος δε, δήλωνε παντελή άγνοια για το συγκεκριμένο θέμα της συζήτησης «εν οίδα, ότι ουδέν οίδα».

Αυτή είναι η περίφημη «σωκρατική ειρωνεία». Έτσι γινόταν ο σωκρατικός έλεγχος δηλαδή η αποκάλυψη της άγνοιας. Μετά από την άρνηση ακολουθούσε το θετικό στάδιο της συζήτησης δηλαδή η προτροπή του συνομιλητή για την ανεύρεση της αληθινής γνώσης. Ο τρόπος για την κατάκτηση της γνώσης ήταν η διαλεκτική συζήτησης. Ο Σωκράτης σε αντίθεση με τους σοφιστές, το φιλοσοφείν ήταν η κοινή έρευνα με τους συνομιλητές για τις απαντήσεις επί των θεμάτων της συζήτησης, το από κοινού «συμφιλοσοφείν». Απέκρουε την δογματική διδασκαλία και έλεγε ότι **αληθινή και ασφαλής γνώση είναι εκείνη την οποία αποκτά η ψυχή χρησιμοποιώντας τις δικές της δυνάμεις**.

Αυτή η αντίληψη τον αναδεικνύει ως τον πρώτο εισηγητή της αρχής της αυτενέργειας του ατόμου, η οποία καθορίστηκε σαν όρος από τους νεότερους παιδαγωγούς όταν το άτομο δηλαδή αποκτά γνώση χρησιμοποιώντας την δική του διανοητική ενέργεια. Την μέθοδο αυτήν την αποκαλούσε μαιευτική και την παρομοίαζε με το επάγγελμα της μητέρας του που ήταν μαία. Ο κύριος συντελεστής της απόκτησης της γνώσης είναι η εσωτερική πνευματική αυτενέργεια του ατόμου μέσω των λογικών προϋποθέσεων. Εξωτερικά το μόνο που βοηθά είναι οι ερωτήσεις.

Συνεπώς το όργανο της φιλοσοφικής έρευνας δεν είναι η ψυχρή λογική σκέψη αλλά η διαλεκτική και το συνφιλοσοφείν.

Ο Σωκράτης χρησιμοποιούσε την επαγωγική μέθοδο και τους ορισμούς. Στην πρώτη μέθοδο έπαιρνε παραδείγματα από την καθημερινή ζωή – για να είναι κατανοητά σε όλους- και εξέταζαν αν ισχύουν σε όλες τις εκφάνσεις τις ζωής ή όχι π.χ στην παραδοχή ότι ειδικευμένοι τεχνίτες έχουν ειδικευμένες γνώσεις για να κάνουν καλά την δουλειά τους, ερευνούσε αν και οι πολιτευόμενοι και οι σοφιστές είναι κάτοχοι ειδικών γνώσεων και όχι γενικών, για να είναι καλοί στην δουλειά τους. Την αποκάλυψη της αλήθειας την έκανε ο Σωκράτης με δύο τρόπους πρώτον αναζητούσε μια παρόμοια περίπτωση και ερευνούσαν από κοινού, τα κοινά στοιχεία και τις ελλείψεις που υπήρχαν και δεύτερον έπαιρνε τους έτοιμους εννοιολογικούς ορισμούς και προσπαθούσαν να εξακριβώσουν αν εκφράζουν αληθινά το συζητώμενο θέμα ή αν χρειαζόταν παραλείψεις ή συμπληρώσεις και έτσι τους τροποποιούσαν ή τους αναπροσάρμοζαν.

Ολόκληρη η αρχαιότητα συμφωνεί ότι ο Σωκράτης κατέβασε την φιλοσοφία από τον ουρανό στην γη και έγινε η αιτία για να ερευνηθεί ο ανθρώπινος βίος. Ο Κικέρων αναφέρει ότι την έβαλε μέσα στα σπίτια των ανθρώπων και την ανάγκασε να ερευνά για την ζωή, το καλό και το κακό. Ο Σωκράτης πρώτος έθεσε την ανάγκη για την φροντίδα και την επιμέλεια για την διαμόρφωση της ψυχής. Το εκλάμβανε ως θεία προσταγή στην εντολή που έδωσε ο Απόλλωνας το «γνώθι σαυτόν». Επιμέλεια ψυχής, έλεγχος και αυτοκριτική πίστευε ότι οδηγούν τον άνθρωπο στην αυτάρκεια, την εσωτερική ελευθερία και την αληθινή γνώση.

Μία από τις κυριότερες αντιλήψεις του είναι ότι η γνώση είναι αρετή. Από αυτό προκύπτει ότι η κακία είναι ταυτισμένη με την άγνοια.

Ο άνθρωπος έλεγε ο Σωκράτης έχει από την τάση να επιδιώκει πάντα το αγαθό. Αν κάνει το κακό είναι από άγνοια και παρά την θέληση του. Με την θέληση του κανένας δεν είναι κακός «ουδείς εκών κακός».

Οι δύο αυτές φράσεις «ουδείς εκών κακός» και «η αρετή είναι επιστήμη» αναδεικνύουν τον Σωκράτη ως τον αρχηγέτη της ηθικής διανόησης και της θεωρίας εκείνης που διδάσκει ότι τον θεμέλιο λίθο της ηθικής συμπεριφοράς αποτελεί ο λόγος.

Η επιμέλεια της ψυχής οδηγεί στην αρετή και στον έλεγχο των αλόγων παθών και στην γνώση της αρετής σαν ολότητα. Ο Σωκράτης είχε ελέγξει τα δικά του άλογα πάθη και ήξερε την διαδικασία. Ήξερε επίσης σε ποια επίπεδα υψώνεται η ψυχή όταν υπερυψώνεται το αγαθό της μέρος και κατακτά την αρετή μέσα από τον αυτοέλεγχο και την αυτοκριτική. Ο Πλάτων στην Απολογία του τον παρουσιάζει ότι το είχε θεωρήσει ως αποστολή που ανατέθηκε σε αυτόν από τον Δήλιο θεό να εξεγείρει τους συμπολίτες του από την αμεριμνησία στην επιμέλεια της ψυχής τους.

«Θέλω να είμαι η αλογόμυγα που θα σας τσιμπά για να ξυπνάτε» έλεγε...

Για τον λόγο ότι είχε ακριβώς ελέγξει το δικό του θυμικό (τα άλογα πάθη) ήξερε τον τρόπο για να φτάσει κανείς στην εξύψωση της ψυχής. Η αγάπη για τους συνανθρώπους του ήταν τόσο μεγάλη ώστε τον έκανε να διαθέσει όλη την δραστηριότητα της ζωής του για να εξυψώσουν την ψυχή τους οι άνθρωποι.

Ήθελε την γνώση που κατάκτησε με κόπο και στήριξε σε όλη την ζωή του θεωρία και πράξη, να την μεταλαμπαδεύσει στους ανθρώπους για να ωφεληθούν.

Πάνω σε αυτή την βάση ο Σωκράτης αντιμετώπισε τους δικαστές και τους κατηγορούς του ατάραχος και με ειρηνική ψυχή με την συνείδηση ότι είχαν άγνοια γι αυτό που έκαναν. Και με τον θάνατο του σαν ένας άλλος Χριστός άφησε πίσω του τις στέρεες βάσεις για τις πανανθρώπινες αξίες της αρετής και της φιλοσοφίας οι οποίες παρέμειναν αναλλοίωτες και αξεπέραστες μέχρι σήμερα.

ΣΕΪΤΑΝΙΔΟΥ ΣΟΥΖΑΝΑ

ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ

Email: sousana.seitanidou@gmail.com